

*ФОКІН С.П.
Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету,
ШЕВЧЕНКО О.В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ВИКОРИСТАННЯ СПОРТИВНИХ КАРТ ДЛЯ ЗМАГАНЬ З РІЗНИХ ВИДІВ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ

Вступ. Спортивне орієнтування є видом спорту, в якому учасник змагань за допомогою спортивної карти і компасу має якнайшвидше подолати дистанцію, відвідавши певну кількість точок, що улаштовані на місцевості – контрольних пунктів. Контрольний пункт (КП) – це трикутна помаранчево-біла призма з розміром сторони 30х30 см, яку влаштовують на точному орієнтирі (горб, яма, галявина, інше), що є на карті, і обладнують засобом для відмітки (олівець, компостер або електронні засоби відмітки).

На старті учасник отримує спортивну карту з нанесеними на неї КП, кількість яких, а також послідовність їх проходження визначають судді. Переможець на дистанції визначається за кращим часом проходження всіх позначених на карті КП. Учасників, як правило, поділяють на групи-відповідно віку (10-60 років і старші) і кваліфікації, наприклад: 21Е (еліта: МС та КМС) та 21А (розрядники), серед чоловіків і жінок. Основні типи дистанції: спринт, коротка дистанція, скорочена дистанція, довга дистанція, подовжена дистанція, естафети (2 – 4 етапні).

Виклад основного матеріалу. Основа майстерності спортсменів – це вміння читати карту з максимальною швидкістю пересування.

Для одержання високого результату орієнтувальник просто зобов'язаний заощаджувати час на орієнтування. Для цього потрібно скоротити час на виконання кожної основної та допоміжної дії орієнтування, подовжити відстань пробігу за одну операцію орієнтування, навчитися швидкісному, вибіркового читанню карти, використовуючи тільки найважливіші орієнтири.

На відміну від більшості видів спорту складність змагальної діяльності в орієнтуванні залежить не тільки від об'єктивних умов: рівня підготовленості спортсмена, складності місцевості, рангу змагань тощо, але й від завдань, які ставить на кожній трасі начальник дистанції та спортивної карти, яка використовується на змаганнях.

Міжнародна федерація орієнтування культивує наступні види спортивного орієнтування:

Орієнтування бігом є циклічним видом спорту, який одночасно дає величезне розумове навантаження. Тут нема розміненого коридору – орієнтувальник сам, за допомогою карти та компасу, обирає шлях руху по дистанції. При цьому слід брати контрольні пункти (КП), з яких складається дистанція, у заданій послідовності, яка зазначена на карті. Карта містить детальну інформацію про місцевість, наприклад, форми рельєфу, рослинність, перешкоди тощо. Для досягнення успіху в орієнтуванні бігом атлету потрібна гарна карта, що добре читається під час бігу, абсолютна концентрація та спроможність на великій швидкості приймати вірні рішення щодо вибору шляху руху на етапах між КП.

Під час змагань орієнтувальники долають глибокі яри, дуже зарослу лісну місцевість або болота. Отже потрібна добра фізична підготовка, а також швидкість, порівняна зі стипль-чезом на 3000 м або марафонським бігом.

Проводяться різноманітні змагання з орієнтування бігом у заданому напрямку: індивідуальні та естафетні; спринтерські у парках та марафонські у горах. Користуються популярністю також орієнтування за вибором, де учасники вільні у виборі порядку проходження КП, та нічне орієнтування, коли орієнтувальники використовують спеціальні ліхтарі.

Найбільш поширена – дистанція у заданому напрямку – виглядає наступним чином: трикутником позначається старт, кружками – контрольні пункти, подвійним кружком – фініш. КП з'єднані лініями і пронумеровані в порядку проходження. Учасник повинен обрати шлях і рухатися зі старту на 1-й КП, потім на 2-й і так далі. З останнього КП на фініш звичайно веде розмічений шлях.

Учасники змагань використовують легку еластичну форму, яка захищає від підліску та гілок і забезпечує максимальну свободу руху, навіть після намокання. На ноги вдягають легкі туфлі зі спеціальним протектором або шипами на підошві, що забезпечує упевнене зчеплення зі всіма типами землі, з гряззю або голими скелями включно.

Для спортивного орієнтування використовують спеціальні спортивні компаси. Існує широкий модельний ряд таких компасів. Найбільш поширені два типи: на «платі» та на «палець».

Учасник отримує на старті спеціальну тематичну карту масштабу 1:10000, або 1:15000, на яку нанесена дистанція червоним кольором. Карта містить детальну інформацію про місцевість: рельєф, рослинність та об'єкти, як, наприклад, скелі і камені. Орієнтувальники мають робити відмітки на спеціальній картці на кожному контрольному пункті, як доказ, що всі КП пройдені у вірній послідовності. Пристрій для відмітки на КП може бути кольоровим олівцем, компостером або спеціальним електронним пристроєм. Для паркового орієнтування використовуються детальні, великомасштабні карти масштабу 1:5000.

Орієнтування на лижах – зимовий спорт, що являє собою біг на лижах по складній місцевості. Спортсмен має відвідати у заданому порядку контрольні пункти, що позначені на карті. Шлях руху між КП – вільний.

Подібно дисциплінам спортивного орієнтування, які поширені влітку, орієнтування на лижах вимагає надзвичайно високі вимоги до спортсменів, Як в частині фізичній підготовки, так і частині розумового навантаження. Успішний виступ в орієнтуванні на лижах можливий, якщо орієнтувальник є гарним лижником та вміє добре читати карту: спортсмен має на високій швидкості приймати сотні рішень щодо вибору шляху під час кожної гонки.

На місцевості прокладається мережа лижній різної якості, яка зображується на карті додатковими умовними знаками. Під час змагань орієнтувальник має зробити вибір шляху руху, враховуючи якість лижні, довжини та перепаду висоти кожного відрізу.

Стосовно фізичного навантаження, орієнтування на лижах можна порівняти з марафонським бігом або лижними гонками на подовжених дистанціях. Щоб досягнути

успіху в орієнтуванні на лижах, атлет має володіти всією лижною технікою: класичним та вільним стилем, а також гірськолижною підготовкою.

В Україні поширений також інший вид орієнтування на лижах: на маркірованій трасі. На місцевості прокладається одна лижня, вздовж якої обладнуються контрольні пункти. Учасник, який отримує на старті «чисту» (тобто без дистанції) карту, повинен правильно нанести на карту місце розташування КП під час долаття траси. За помилки нараховується штраф у вигляді додаткового часу або штрафних кіл. Цей вид орієнтування вимагає дуже гарного володіння технікою орієнтування та постійної концентрації спортсмена під час гонки.

На змаганнях орієнтувальники використовують ту ж екіпіровку, що й лижники-гонщики: комбінезон, черевики, палки, лижи та спеціальний планшет для карти, який складається з кріплення на грудях спортсмена та поворотного столика, що звільняє руки для лижних палок та дозволяє читати карту на швидкості. Замість компасу використовується, як правило, тільки колба компасу, яка закріплюється на планшеті або на руці лижника. Контрольна карта також закріплюється на руці спортсмена. На кожному контрольному пункті, учасник робить відмітку, як доказ проходження КП.

На початку змагань учасник отримує на старті спеціальну тематичну карту масштабу 1:10000, або 1:15000, на якій додатково зображуються: дистанція червоним кольором; мережа лижній зеленим кольором. Карта містить детальну інформацію щодо вибору кращого варіанту руху: якість лижні, перепад висоти, довжину відрізків.

Трейл-орієнтування є видом спорту, що акцентує увагу на читанні карти на природної місцевості. Дисципліна була розроблена, щоб запропонувати всім, особам з вадами руху включно, шанс прийняти участь у змаганнях зі спортивного орієнтування. Дозволяється використовувати коляски з ручним та електроприводом, трості та допомогу супроводжувальних осіб тому, що швидкість долаття дистанції не враховується.

В трейл-орієнтування важлива точність: на відстані, з пункту спостереження КП треба визначити правильне, згідно карти та легенди, положення знаку КП. Час проходження дистанції не має значення. Перемагає учасник, який дав більше правильних відповідей. Так, як пункт спостереження розташований на відстані від знаків КП, а пересуватися між пунктами спостереження дозволяється тільки по стежках та дорогах, всі учасники, особи з вадами руху включно, мають рівні умови. Як правило, змагання проводяться в одному класі, що відкритий для всіх.

Європейська першість з трейл – орієнтуванням організовується щорічно, починаючи з 1994 р. Змагання на Кубок світу з трейл – орієнтування проводиться з 1999 р. Україна провела в 2000 році Чемпіонат Європи в м. Трускавець Львівської області, а в 20007 році Чемпіонат світу у м. Києві.

В змаганнях використовують карти у масштабі 1:4000. Учасник, читаючи карту, вибирає із декількох знаків КП на місцевості той, що відповідає положенню КП на карті та легенді.

Маунтінбайк-орієнтування *Орієнтування на велосипедах* (скорочена назва – МТВО, від англійської назви Mountain bike orienteering) є циклічним видом спорту, що цікавить, як орієнтувальників, так і ентузіастів гірських велосипедів. У цьому виді спорту найбільш важливі такі здібності орієнтувальників, як вибір шляху руху та запам'ятовування карти. Відмінна техніка володіння велосипедом і здатність керувати їм на крутих схилах під час руху, як в гору, так і з гори – абсолютна умова для досягнення успіху на змаганнях високого рівня.

Орієнтування на велосипедах може проводитися на різноманітних типах місцевості. Головна вимога – наявність густої мережі стежок, доріжок та доріг, яка пропонує спортсменам нелегкі задачі з орієнтуванням на місцевості. Орієнтування між КП базується на поєднанні читання карти на високій швидкості та правильної інтерпретації лабіринту стежок і доріг. У зв'язку з дотриманням вимог до захисту навколишнього середовища, учасники не можуть залишати дороги та стежки.

Орієнтування на велосипедах – відносно новий вид спортивного орієнтування. Його розвиток почався наприкінці 80-х років у країнах, де гірський велосипед користується великою популярністю. У теперішній час популярність орієнтування на велосипедах теж швидко зростає. У 2002 році у Франції відбувся перший Чемпіонат світу з МТВО. В Україні вело орієнтування культивується в Криму, Чернівцях, Києві, на Дніпропетровщині, Харківщині.

Учасники змагань одержують на старті карту, спеціально адаптовану для МТВО. Масштаб карти може коливатися в межах 1:10000 – 1:30000, а перетин рельєфу 2,5 – 10 метрів. На карті спрощено показана більшість деталей і основні форми рельєфу, що допомагає велосипедистові у виборі шляху й орієнтуванні уздовж доріг. У той же час мережа доріг і стежок показується дуже детально. До шосейних доріг додають спеціальні умовні знаки для ґрунтових доріг і стежок.

Висновки. Види змагань зі спортивного орієнтування досить різноманітні. У них приймають участь велика кількість учасників від наймолодших до ветеранських груп. Кожен вид спортивного орієнтування має специфіку підготовки карт та прокладення трас дистанцій на місцевості. Тому велике значення має якісна підготовка картографічного матеріалу, відповідно до вимог окремих видів змагань зі спортивного орієнтування.

Література

1. Фокін С.П., Шевченко О.В. Картографічне забезпечення змагань зі спортивного орієнтування // Картографія та вища школа: Зб. Наук. праць. – К.: Державна картографічна фабрика, 2003. – Вип. 8. – С. 209 – 211.
2. Фокін С.П., Шевченко О.В. Спортивні карти та їх класифікаційні ознаки // Картографія та вища школа: Зб. Наук. праць. – Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2004. – Вип. 9. – С. 21 – 23.

Надійшла до редакції 20.03.08.